

TECHNOLOGY BASE TWENTE

*dé iconische internationale
ontwikkel-, demonstratie- en productiezone
voor
Advanced Materials and Manufacturing*

Commissie van Wijzen

Op verzoek van de Provinciale Staten van Overijssel en gesteund door de gemeenteraad van Enschede is een onafhankelijke adviescommissie in het leven geroepen, de Commissie van Wijzen, hierna: de commissie. De commissie onderzoekt de kansen voor een duurzaam economisch sterker Twente en welke rol de voormalige luchthaven Twente daarbij kan spelen.

Werkwijze

Op basis van bestaande rapportages, interviews en gesprekken met betrokken partijen en ideeën uit de maatschappij is een analyse gemaakt. De commissie is 6 september 2014 gestart en heeft haar advies op 30 oktober 2014 aangeboden aan de commissaris van de Koning, mevrouw Ank Bijleveld-Schouten en de burgemeester van Enschede, Peter den Oudsten.

Leden

De commissie staat onder voorzitterschap van Bernard Wientjes, tot voor kort voorzitter van ondernemingsorganisatie VNO-NCW. De andere leden van de commissie zijn mevrouw Hilde Blank (directeur BVR adviseurs ruimtelijke ontwikkeling Rotterdam), Frans van Vught (Voormalig Rector Magnificus en voorzitter van het College van Bestuur van de Universiteit Twente, voormalig lid van het Innovatieplatform, thans top-adviseur bij de Europese Commissie) en Loek de Vries (bestuursvoorzitter en CEO van Koninklijke Ten Cate NV). De commissie wordt ondersteund door de griffier van Provinciale Staten van Overijssel, Renée Wiggers.

v.l.n.r. Loek de Vries, Bernard Wientjes, Hilde Blank, Frans van Vught, Renée Wiggers

<i>Inhoudsopgave</i>	3
<i>Voorwoord</i>	5
<i>Samenvatting</i>	6
<i>Hoofdstuk 1</i>	9
<i>Twente in de wereld</i>	
<i>Globalisering als kans</i>	
<i>Sneller groeien en markten veroveren door specialiseren</i>	
<i>Aansluiten bij ontwikkeling urbanisatie</i>	
<i>Hoofdstuk 2</i>	13
<i>De Europese basis voor welvaart</i>	
<i>'De industrie' van Twente</i>	
<i>Stip op de horizon voor sterkere industrie</i>	
<i>Europese en Nederlandse aansluiting</i>	
<i>Hoofdstuk 3</i>	17
<i>Het vliegveld van Twente</i>	
<i>Bijdrage aan duurzame economische ontwikkeling</i>	
<i>Van visie naar uitvoering</i>	
<i>Hoofdstuk 4</i>	21
<i>Gebiedsontwikkeling Technology Base Twente</i>	
<i>Landschap en cultuurhistorie als kwaliteitsdragers</i>	
<i>Behoud van de landingsbaan</i>	
<i>Integraal ontwikkelperspectief</i>	
<i>Hoofdstuk 5</i>	25
<i>Wie neemt de regie?</i>	
<i>Achtergrond</i>	27
<i>Ideeën en inloopavond</i>	
<i>Procesverslag</i>	
<i>Bronnen</i>	

Luchthaven Twenthe in perspectief

De sluiting van de Luchtmachtbasis Twenthe leverde een verlies van circa 2500 directe en indirecte arbeidsplaatsen op. Het compenseren van dit banenverlies stond centraal in de plannen van Rijk, provincie en gemeente. Er ontstond een nieuwe politieke ambitie die luidde: "Het transformeren van de huidige vliegbasis tot een vliegwiel voor een economisch sterker en duurzamer Twente."

Dit is geen luxe maar pure noodzaak. Het werkloosheidscijfer ligt in Twente op 12,3% in augustus 2014¹, dit is 14% hoger dan in augustus 2013. Het stedelijk gebied kent de hoogste uitschieters: Enschede 18,3%, Almelo 17,3% en Hengelo 11,4%. Met 55% arbeidsmarktparticipatie scoort Enschede het laagste niveau van Nederland. De 14 Twentse gemeenten geven jaarlijks naar schatting ruim € 1 miljard uit aan uitkeringen, sociale werkvoorzieningen en bijbehorende uitvoeringsinstanties².

De economische motor van Twente hapert. De negatieve impact van de huidige economische problematiek laat zich niet alleen voelen bij de lokale overheden, maar wordt ook bij het bedrijfsleven zichtbaar (o.a. verslechterende concurrentiepositie en minder aantrekkelijke vestigingsfactoren). De Twentse economische structuur is dringend toe aan een krachtige en perspectiefrijke vernieuwing die structureel van aard zal moeten zijn.

Tegen deze achtergrond zijn gedurende de afgelopen jaren verschillende ontwikkelingen ingezet om het vliegveld tot nieuwe banenmotor om te vormen. Dit resulteerde in twee alternatieve visies: structuurvisie A (zonder vliegen) en structuurvisie B (met vliegen). Met het oog op de verwachte positieve economische effecten is in 2009 gekozen om structuurvisie B verder te ontwikkelen; daarbij was een belangrijke rol voor commerciële burgerluchtvaart weggelegd. Het stoppen met de ontwikkeling van een commerciële burgerluchthaven op 5 juni 2014 leidde tot de noodzaak om alternatieve scenario's te verkennen.

In het rapport 'Noordelijke plangebied Gebiedsontwikkeling Luchthaven Twente e.o.' (ADT, 6 juni 2014) zijn vier mogelijke scenario's beschreven waaraan ADT tot 26 augustus 2014 heeft gewerkt:

- Business- en General Aviation met bedrijvigheid
- Bedrijvigheid met beperkt gebruik van de landingsbaan
- Mixed-zone aan de baan
- Buitenplaats Twente

Alle bevindingen en plannen aangaande deze scenario's zijn ter beschikking gesteld aan de commissie en in afwachting van het advies is een pas op de plaats gemaakt met de verdere verkenning.

¹ http://www.regiotwente.nl/images/Arbeidsmarktmonitor_2014_nr_4_incl_cijferbijlage_definitief_plus_special.pdf

² Actieplan Twente Werkt!

Twente is een regio met potentie, maar de economische structuur is kwetsbaar en de (inter)nationale positionering onvoldoende. Toen de commissie de opdracht kreeg te kijken naar de toekomst van de luchthaven Twente hebben wij direct aangegeven dat dit alleen maar kan als er ook over het lange termijn economisch perspectief van Twente kan worden nagedacht. Want wat heb je aan een luchthaven als niemand er op zit te wachten? Wat heb je aan arbeidsplaatsen die niet duurzaam zijn? Bovendien zijn alle rapporten nu wel geschreven en zijn er veel overlegstructuren. Hoe komt het dat deze rapporten steeds in bureaulades verdwijnen? Waarom mist men visie, daadkracht en leiderschap? Het zijn deze en vele andere vragen die de commissie heeft gehoord, onderzocht en waar mogelijk in dit advies zal benoemen. De opdracht van de commissie is als volgt gesteld:

De commissie onderzoekt de kansen voor een duurzaam economisch sterker Twente en welke rol de voormalige luchthaven Twente daarbij kan spelen.

Waar wil Twente naartoe? Antwoord geven op deze vraag kan vanuit verschillende perspectieven. Ons vertrekpunt is echter niet de luchthaven. Het perspectief van commerciële burgerluchtvaart ('charters en vakantievluchten') hebben wij beschouwd als een gegeven onmogelijkheid. Maar wat dan wel met het terrein? Antwoord geven op deze vraag kan alleen wanneer helder is wat de korte, middellange en lange termijnvisie op de economische ontwikkeling is. Daarbij doen wij geen zaken dubbel, maar zoeken we juist de verbinding. Voor de middellange termijnvisie is voor ons het rapport van de commissie Draijer richtinggevend en voorstellen voor de korte termijn staan in het rapport Twente Werkt! van de Twente Board.

Onze commissie kijkt verder vooruit, naar de lange termijn: hoe kan Twente mee (blijven) spelen in de wereld van morgen? Hoe ziet die wereld eruit en wat betekent dit dan voor de manier waarop focus kan worden aangebracht om vervolgens massa te maken? Welke impliciete keuzes moeten nu expliciet worden gemaakt? Welke rol kan het luchthaventerrein daar vervolgens in spelen? Dat is wat wij proberen op een duidelijke en leesbare manier te beschrijven.

Afgelopen weken hebben wij 42 gesprekken gevoerd met 129 gesprekspartners. De enorme eensgezindheid is opvallend. De start- en landingsbaan wordt door bijna iedereen gezien als een kans en het terrein heeft een ongekende unieke kwaliteit voor de regio. Voor- en tegenstanders van de burgerluchthaven zeggen openlijk: 'dit unieke gebied vraagt om een duurzame ontwikkeling voor heel Twente'. Nu is dan ook het moment om met elkaar vooruit te kijken en door te pakken.

In één van de gesprekken is gezegd dat Twente een gemeenschappelijke vijand nodig heeft om interne krachten te mobiliseren. De huidige economische situatie is die vijand. Het vliegveld is een kans om economische ontwikkeling op gang te krijgen en hoe dit kan, leest u in dit rapport.

Het is 1 voor 12. Daar is iedereen het over eens. Nu is dan ook het moment om door te pakken en om te breken met de interne krachten van 'Kiek'n wat wordt' en 'joah joah'. Gun elkaar ruimte, geef elkaar steun en verdeel de taken. Verover eerst met elkaar de wereld en deel daarna het succes met elkaar in Twente.

Commissie van Wijzen

De commissie onderzoekt de kansen voor een duurzaam economisch sterker Twente en de rol die de voormalige luchthaven Twente daarbij kan spelen. Twente zal moeten blijven aansluiten bij de wereldwijde trends van globalisering en urbanisatie. Ons advies daarover luidt:

Het mondiale spel als regio mee (blijven) spelen is het uiteindelijke doel. Het spel (steviger) mee mogen spelen is de eerste opgave. Het antwoord van Twente op de aansluiting met de mondiale ontwikkeling zal via Europa gevonden moeten worden. Een eenduidige en goede economische verbinding met Europa is van wezenlijk belang om mondiaal te kunnen opereren. Twente moet daarvoor met haar economisch beleid aanhaken bij het nationaal Topsectorenbeleid. Bovendien zal Twente via Oost-Nederland een leidende rol moeten spelen in de trend naar cross-overs tussen de topsectoren. Deze trend is duidelijk zichtbaar in de 'Grand Challenges', die de basis zijn van het Europese innovatiebeleid. Twente kan zich zo steeds verder ontwikkelen in de globaliserende en specialiserende wereld.

Het antwoord van Twente op de mondiale urbanisatietrend zal moeten bestaan uit een aantal regio-brede en algemeen gedragen agenda's op het gebied van bereikbaarheid. Daartoe is het van belang om de stedelijke ruimte van Twente als één geheel te zien, zodat een hoogwaardig en aantrekkelijk voorzieningenniveau op peil gehouden kan worden. Deze agenda's moeten in samenhang zijn gericht op de versterking van het urbane voorzieningenniveau van de regio en op de aansluitingspoort van Nederland richting Duitsland en verder.

Welvaart en werkgelegenheid worden gecreëerd door het bedrijfsleven. In Europa biedt de (nieuwe) maakindustrie veel potentie voor welvaart. Het gaat om 10% van het totaal aantal bedrijven in de EU, oftewel om zo'n 2 miljoen bedrijven. Om duurzame economische ontwikkeling te realiseren is het van belang deze industrie te versterken en binnen deze ontwikkeling te focussen. Ons advies daarover luidt:

De moderne maakindustrie is zelf een 'banenmachine' omdat elke baan in deze industrie minimaal één extra baan genereert in gerelateerde bedrijvigheid zoals logistiek, marketing, sales, dienstverlening en administratie. De toegevoegde waarde voor duurzame economische ontwikkeling van de regio Twente is groot.

Voortgaande baanbrekende technologische innovaties door middel van fundamenteel, toegepast en industrieel onderzoek zijn noodzakelijk om vernieuwende veranderingen naar de toekomst mogelijk te maken. Dit kan met gerichte onderzoeksinstituten op het gebied van 'advanced materials and manufacturing' die gezamenlijk worden opgezet, alsmede door verbindingen aan te gaan met andere netwerken en ontwikkelingen, zeker ook elders in Europa.

Het EU-innovatiebeleid en de Slimme Specialisatiestrategie Oost-Nederland zijn de dominante bewegingen waarbij aansluiting noodzakelijk is. Daarbinnen moet de focus voor Twente gezocht worden in het algemene domein van High Tech Systemen & Materialen door het accent te leggen op 'advanced materials and manufacturing' en door inhoudelijke verbindingen te leggen met andere initiatieven in Oost-Nederland en daarbuiten.

Het gebied is een fraai groen landschap tussen de steden dat gekoesterd moet worden. Het is ook een actief landschap waar volop bedrijvigheid heeft plaatsgevonden, en nog steeds plaatsvindt, en waar het samenspel tussen activiteiten en landschap een bijzondere ruimtelijke kwaliteit vertegenwoordigt, met een hoge belevings- en gebruikswaarde. Het advies van de commissie over de rol van de luchthaven in de economie voor heel Twente luidt:

Maak van de luchthaven Twente een iconische internationale ontwikkel-, demonstratie- en productiezone voor 'Advanced Materials and Manufacturing':

'Technology Base Twente'

In een fraai coulisselandschap rond het Twentse vliegveld worden groen en rust gecombineerd met de bruisende energie van duurzame hightech bedrijvigheid. Kortweg: Technology Base Twente.

Vanuit deze visie luidt het advies met betrekking tot de voormalige luchthaven:

Het concept voor Technology Base Twente vraagt om een integrale ontwikkelvisie voor het gebied waarbij ruimte is voor luchtvaartgerelateerde bedrijvigheid en General en Business Aviation, maar dit is geen doel op zich. Het gebruik van de baan moet op een logische manier inhaken bij de gebiedsontwikkeling en een toevoeging zijn als vestigingsfactor voor Twente.

Er dient gekozen te worden voor een integraal ontwikkelperspectief. Kiezen voor een integraal ontwikkelperspectief betekent dat de huidige ontwikkelstrategie voor het gebied zal moeten worden aangepast. Het zal consequenties hebben voor de wijze van financieren, grond uitgeven, parkmanagement etc. De commissie constateert dat door de huidige wijze van gebiedsontwikkeling het hele gebied versnipperd en het ensemble verloren dreigt te gaan. Om te kunnen beoordelen of huidige en toekomstige initiatieven en activiteiten passen in het totaalbeeld is het te overwegen een gebiedsteam of kwaliteitsteam samen te stellen die vanuit een integrale afweging bekijkt wat wel of niet wenselijk is, maar ook initiatieven aan elkaar koppelt en zoekt naar synergie met de omgeving.

Breng de ontwikkeling snel op gang door initiatieven tijdelijk mogelijk te maken.

De positie van Twente versterken door een heldere visie op de economische ontwikkeling met daarbij een rol voor het luchthaventerrein is niet afdoende. Het gaat ook om daadkracht en doorzettingsvermogen ofwel de 'governance': wie doet wat en wie is waarvoor verantwoordelijk? Het advies hierover luidt:

Twente dient met haar economische beleid het voorbeeld van het landelijke Topsectorenbeleid te volgen. Een model dat, ondanks tekortkomingen, succesvol is gebleken. Een alliantie tussen bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheid. Een publiek-private aanpak geleid door een klein topteam. Een team dat door kennis en statuut gezag heeft en voorop gaat. Dit team zou binnen een maand geformeerd moeten worden zodat uiterlijk in mei 2015 een aanvalsplan voor concrete uitvoering gereed is.

De commissie is er van overtuigd dat iedereen in Twente de urgentie ervaart: er moet nu iets gebeuren! Ga gezamenlijk voor die stip op de horizon. Maak van Technology Base Twente iets bijzonders. Kijk naar de wereld om je heen en niet meer naar elkaar. Gun en vier met elkaar de successen. De commissie wenst u dit van harte toe!

Twente in de wereld

De commissie onderzoekt de kansen voor een duurzaam economisch sterker Twente en de rol die de voormalige luchthaven Twente daarbij kan spelen. Onze aanvliegroute is de wereld. Wereldwijde trends en ontwikkelingen hebben namelijk onmiskenbaar invloed op Twente. Wij wijzen met name op twee trends: globalisering en urbanisatie.

Globalisering als kans

De globalisering heeft grote invloed op 'de nieuwe regels van de economie'. Het zijn tegenwoordig de continenten die met elkaar in competitie zijn op het gebied van kennisontwikkeling en productie. Het gaat niet om de concurrentie tussen 'Twente' en 'Azië' of 'Amerika'; het gaat om 'Europa' versus andere werelddelen zoals de VS en Zuid-Oost Azië. In dit speelveld wordt de regio op de wereldkaart gezet door toonaangevende bedrijven, ofwel de 'ambassadeurs van Twente'.

Diverse bedrijven en onderzoeksinstituten in Twente zijn geziene spelers op de wereldmarkt. Deze 'ambassadeurs van Twente' creëren vanuit de wereldeconomie banen in Twente en daarbuiten. Voor deze partijen moet Twente een aantrekkelijke vestigingsregio zijn en blijven. Onder andere door kennispartners, gekwalificeerd personeel, maar ook door betrokken en slimme toeleveranciers blijven deze partijen trouw aan de regio. Bovendien kunnen nieuwe spelers via deze ambassadeurs en hun netwerk toegang krijgen tot de wereldmarkt. Groei en vernieuwing zijn daarbij belangrijke onderdelen. Het 'ondernemende ecosysteem' van Twente is dan ook van groot belang. Maar er is ook concurrentie die aan partijen trekt.

Dit is geen verre toekomst. Wereldwijd worden hele groepen wetenschappers met onderzoeksbudgetten en -faciliteiten verleid om zich elders te vestigen. Ook zorgt industriepolitiek er vaak voor dat mondiale bedrijven via lokale partners toegang krijgen tot nieuwe markten. Dat kan ook in Twente. De uitdaging voor Twente is om meer dan een broedplaats alleen te zijn. Elke regio wil 'Silicon Valley' imiteren, maar niets is beter dan het origineel. Daarom moet Twente de kracht in de regio benutten voor een uniek eigen profiel op wereldniveau. De wereld ziet Twente nu als interessante snoepkast om innovaties te verwerven. Daarmee kan duurzame werkgelegenheid verdwijnen. Omgekeerd kan de regio ook mondiale bedrijven aantrekken op nichemarkten door zelf als 'technologische hotspot' te boek te staan.

Sneller groeien en markten veroveren door specialiseren

De globalisering biedt grote kansen doordat steeds meer nieuwe markten zich openen. De wereldhandel groeit al jaren. Naar verwachting neemt de groei van de wereldeconomie toe van 2,75% in 2013 tot 3,5%³ in 2014. Dit is meer dan de groei van de VS, Europa en Nederland. Dit is goed voor de stabiliteit in de wereld en voor het exporterend bedrijfsleven. De keerzijde is de steeds sterker wordende concurrentie. Deze dwingt tot specialisatie. De trend naar specialisatie is niet alleen zichtbaar bij grote multinationals. Zelfs gigantische landen als China en India maken keuzes; China kiest voor industrie en in toenemende mate voor technologie; India kiest voor ICT.

Het 'Topsectorenbeleid'⁴ is het antwoord van Nederland op het maken van specialisatiekeuzes. Voor alle duidelijkheid: overheden bepalen niet de keuzes van het bedrijfsleven, dat doet elk bedrijf zelf. Overheden kunnen wel samen met het bedrijfsleven en de kennisinstellingen de krachten bundelen in die sectoren, die mondiaal een (potentieel) sterke positie hebben. Het Topsectorenbeleid is geen speeltje voor de grote concerns. Integendeel, juist kleinere MKB-bedrijven kunnen samen met, en soms in het kielzog van, de grote bedrijven van dit beleid profiteren. Grote bedrijven kunnen simpelweg niet floreren zonder de vele MKB-bedrijven die hen toeleveren en hen van gespecialiseerde kennis voorzien. Ook regio's ontkomen niet aan keuzes, dus zeker niet een subregio als Twente.

In Twente is de 'Topsector High Tech' (High Tech Systemen en Materialen, kortweg HTSM) sterk ontwikkeld en zeer kansrijk. Hierop wordt in het volgende hoofdstuk nader ingegaan. Dit betekent niet dat andere sectoren geen bestaansrecht hebben. Integendeel, een topsector als 'Life Science and Health' heeft samen met de niet-topsectoren 'bouw' en 'toerisme' ook veel potentie om bij te dragen aan de versterking van de

³ <http://www.cpb.nl/publicatie/macro-economische-verkenning-2014>

⁴ <http://topsectoren.nl>

Twentse economie. Het gaat dan ook niet zozeer om een keuze tussen sectoren, maar het focussen op de meest kansrijke verbindingen om als regio aan te sluiten bij de mondiale economische ontwikkelingen.

Ons advies luidt:

Het mondiale spel als regio mee (blijven) spelen is het uiteindelijke doel. Het spel (steviger) mee mogen spelen is de eerste opgave. Het antwoord van Twente op de aansluiting met de mondiale ontwikkeling zal via Europa gevonden moeten worden. Een eenduidige en goede economische verbinding met Europa is van wezenlijk belang om mondiaal te kunnen opereren. Twente moet daarvoor met haar economisch beleid aanhaken bij het nationaal Topsectorenbeleid. Bovendien zal Twente via Oost-Nederland een leidende rol moeten spelen in de trend naar cross-overs tussen de topsectoren. Deze trend is duidelijk zichtbaar in de 'Grand Challenges', die de basis zijn van het Europese innovatiebeleid. Twente kan zich zo steeds verder ontwikkelen in de globaliserende en specialiserende wereld.

Aansluiten bij ontwikkeling urbanisatie

De zojuist getypeerde economische trend gaat gepaard met een sociologische. In 2014 woont 54% van de wereldbevolking in een stedelijke omgeving en in 2050 is dat naar verwachting 66%. De trend van urbanisatie is onomkeerbaar⁵. Vroeger duidde de trend vooral op mensen die van het platteland naar de stad verhuisden voor werk; tegenwoordig gaat het ook om schaalgrootte en voorzieningenniveau. Wat betekent dit? En wat is dan een stedelijke omgeving? Ook hier moet het antwoord niet op Twentse schaal worden gezocht. Nederland kent geen wereldsteden met miljoenen inwoners. De hele Randstad samen komt in de buurt en daarom ligt de Nederlandse urbanisatie-focus op het gebied in de driehoek van de twee Mainports: Rotterdam en Schiphol, en de Brainport: regio Eindhoven.

De aantrekkingskracht van steden is ongekend. Door schaalvergroting ontstaan meer en betere vervoersmogelijkheden, is er een rijker cultureel leven en zijn er meer carrière-mogelijkheden. Zeker voor internationale kenniswerkers vertegenwoordigt een hoogwaardige stedelijke omgeving een grote aantrekkingskracht. Werken in Eindhoven, wonen in Amsterdam? Het is heel normaal. Het niet kunnen concurreren met steden als Amsterdam of Berlijn wil niet zeggen dat deze 'agglomeratiekracht' niet kan worden geleend. En dit geldt bijvoorbeeld ook voor Zwolle, Arnhem-Nijmegen, Wageningen en Eindhoven. Daartoe is het van belang om de stedelijke ruimte van Twente als één geheel te zien, een geïntegreerd netwerk, zodat een hoogwaardig en aantrekkelijk voorzieningenniveau op peil gehouden kan worden. Daarnaast zijn goede verbindingen essentieel: internet, water, spoor, weg en lucht.

De kern voor het aansluiten ligt in drie factoren die van belang zijn voor economische groei: agglomeratiekracht (hoeveel massa kan je binnen betrouwbare reistijd bereiken); connectiviteit⁶ (met wie moet je verbonden zijn en waarom) en vestigingsklimaat (hoe aantrekkelijk ben je voor bedrijven, (kenniswerkers). Deze factoren komen naar voren in verschillende studies, onder meer van het Planbureau voor de Leefomgeving. Nabijheid en fysieke bereikbaarheid zijn, ondanks alle ontwikkelingen op het vlak van ICT, nog steeds belangrijke factoren. Belangrijk is dat de regio zelf ook een attractie/bestemming is in het netwerk; anders trekken mensen weg.

Onze advies luidt:

Het antwoord van Twente op de mondiale urbanisatietrend zal moeten bestaan uit een aantal regio-brede en algemeen gedragen agenda's op het gebied van bereikbaarheid. Daartoe is het van belang om de stedelijke ruimte van Twente als één geheel te zien, zodat een hoogwaardig en aantrekkelijk voorzieningenniveau op peil gehouden kan worden. Deze agenda's moeten in samenhang zijn gericht op de versterking van het urbane voorzieningenniveau van de regio en op de aansluitingspoort van Nederland richting Duitsland en verder.

⁵ Zie ook <http://esa.un.org/unpd/wup/Highlights/WUP2014-Highlights.pdf>

⁶ Agglomeratiekracht en connectiviteit gaan eigenlijk over hetzelfde: het krijgen van zoveel mogelijk massa en het binden aan zoveel mogelijk relevante netwerken.

Verbindingen: weg, spoor, water en lucht

De discussie over de luchthaven gaat ook over fysieke verbindingen en de relatie met Duitsland. De commissie heeft daarom gekeken naar deze verbindingen in relatie tot de urbanisatie. De commissie ondersteunt de lijn van het actieplan Twente Werkt! op het gebied van infrastructurele investeringen en het actieprogramma Duitsland. Bovendien liggen in de logistieke sector grote kansen om nieuwe werkgelegenheid te creëren aan de onderkant van de arbeidsmarkt. Twente kan een 'logistieke groeiregio' worden door achterstanden in te lopen en een concurrerend aanbod te ontwikkelen voor partijen die zaken willen doen. Het vertrouwen, dat tot uitdrukking komt in de infrastructuurplannen op lange termijn, is daarvoor van groot belang.

Het samenspel van verbindingen per weg, spoor, water en lucht bepaalt mede de economische potentie van een gebied en de relatie met het buurland is een interessante vestigingsfactor. **De ambitie voor Twente moet zijn: het structureel verkorten van reistijd en het verbeteren van aansluitingen.**

De bereikbaarheid via de weg moet topprioriteit zijn en blijven. De A1, A35 en N18 dienen zo snel en efficiënt mogelijk op niveau te worden gebracht. Voor de logistieke sector mag de concurrentiepositie niet verslechteren. De verbreding van de A1 zou daar ook symbool voor mogen zijn; liever vandaag dan morgen en qua ambitie direct een extra rijstrook om te onderstrepen dat de regio toekomstbestendig investeert voor haar bedrijfsleven.

De Containerterminal Twente heeft de potentie om in het belang van de haven Rotterdam verder te groeien. Het op orde zijn van het Twentekanaal en de koppeling met de railterminal zijn belangrijke vereisten. De provincie Overijssel en Gelderland spannen zich met het havenbedrijf Rotterdam in voor de ontwikkeling van de Noordtak van de Betuwelijn⁷. Het is belangrijk een aantal logistieke knelpunten in Twente op te lossen, zoals de verdringing van personenvervoer door goederenvervoer op de Twentelijn; dit verdient hoge bestuurlijke prioriteit.

Voorbeeld concurrerende reisafstand⁸

De reisafstand Twente-Schiphol is per trein 2:07 en naar Amsterdam Centraal 2:15 met verplichte overstap. Per auto is de reis vanuit Twente zonder file ongeveer 1:30 uur. Vanuit Eindhoven bedraagt de treinreis 1:41 naar Schiphol en 1:20 naar Amsterdam Centraal zonder overstap en per auto ongeveer 1:15 uur. Hier ligt voor Twente een forse uitdaging om aan te blijven sluiten en reistijden te verkorten. De ambitie zou moeten zijn dat Twente uiteindelijk binnen 1:25 uur 'treinafstand' van Schiphol ligt in 2025.

De ontwikkeling van het spoor tot hoogfrequent spoor ('Randstedelijk kernnet zonder spoorboekje') is een kans om de verslechterende verbinding tussen Twente en de Randstad structureel aan te pakken. Met het oog op deze ontwikkeling is nu al actie nodig. De oplossing ligt in het verbeteren van de infrastructuur op de lijn Amsterdam/Schiphol - Lelystad - Zwolle - Hengelo - Osnabrück - Hannover en Berlijn.

De elektrificatie van het spoor tussen Zwolle en Enschede heeft forse impact op de aansluiting van Twente bij de regio Zwolle. Daarnaast zal de aansluiting op de Hanzelijn verbeteren waardoor via Zwolle naar Lelystad Airport, Schiphol en Amsterdam kan worden gereisd. Vanuit de economische visie voor Twente is dit spoor van essentieel belang.

De spoorverbinding met Duitsland loopt via Hengelo - Bad Bentheim - Rheine. Dit traject is aanbesteed door Deutsche Bahn en staat op het punt gegund te worden zodat een goede verknoping met het Duitse spoorwegennet geborgd is.

Vanuit bovenstaande basis in Nederland en Duitsland kan de Berlijn-lijn worden versneld (reistijd verkorten) en kunnen de stedelijke netwerken beter verbonden worden. De ambitie in Zwolle en Twente moet zijn dat de Berlijn-lijn wordt verlegd naar Zwolle en bestaande lijnen aan weerszijden van de grens worden verbonden, geëlektrificeerd en bediend met bi-courant materieel. Hierdoor kan een internationaal, bovenregionaal en grensoverschrijdend netwerk ontstaan van Berlijn naar Amsterdam en worden de stedelijke netwerken Zwolle-Kampen, Twente, Osnabrück en Hannover beter met elkaar verbonden.

Op regionaal niveau betekent dit dat er op termijn een intercity-dienst kan worden ontwikkeld tussen Münster & Zwolle en Enschede & Osnabrück/Hannover. Dit kan naadloos aansluiten op de internationale diensten van de Berlijn-lijn waarop met hetzelfde traject tot een uur reistijdwinst kan worden gerealiseerd. De verkenning zal worden opgenomen in het werkprogramma van de Ten-T uitvoeringsplannen voor de Northsea-Baltic corridor. In het kader van CEF en/of Interreg kan de verkenning worden gestart in januari van 2015. Haalbaarheid zal dan eind dat jaar duidelijk worden. Dan wordt ook duidelijk of dergelijke ambities in aanmerking komen voor financiering vanuit Europa in het kader van de ontwikkeling van het Trans-Europese vervoersnetwerk. Het is van groot belang dat partijen zich hier vol ambitie voor inzetten⁹.

⁷ <http://nos.nl/artikel/648101-bouw-nieuwe-noordtak-betuwelijn.html>

⁸ Bron: NS-reisplanner, Google Maps

⁹ Bron: provincie Overijssel

Samenwerking met Duitsland

De voordelen van de grensligging kunnen beter worden benut. De fiscale en praktische barrières voor Twentse grenswerkers zijn nog te groot om volop te profiteren van de werkgelegenheid in de Duitse grensstreek. Belangrijk is om inzicht te krijgen in de concurrentiepositie van Twente t.o.v. Duitsland want naast export en werkgelegenheid is de Duitse economische strategie gericht op het aantrekken van bedrijvigheid. Vanuit Twente Werkt! zijn er plannen om de export vanuit het MKB te bevorderen, handelsmissies op te zetten en komt er een arbeidsmarktoffensief om Twentse werkzoekenden te koppelen aan Duitse vacatures¹⁰. Deze plannen moeten absolute prioriteit hebben.

¹⁰ Actieplan Twente Werkt!

De Europese basis voor welvaart

Welvaart en werkgelegenheid worden gecreëerd door het bedrijfsleven. In Europa biedt de (nieuwe) maakindustrie veel potentie voor welvaart. Het gaat om 10% van het totaal aantal bedrijven in de EU, oftewel om zo'n 2 miljoen bedrijven.

De maakindustrie in de EU was in 2012 goed voor € 7.000 miljard omzet, leverde directe banen aan 30 miljoen mensen en twee keer zoveel aan indirecte 'spin-off' banen waarvan in het midden- en kleinbedrijf (SME's) de meerderheid. De toegevoegde waarde van de sector is € 1.760 miljard. Van nog groter belang is de waarde voor de EU: de maakindustrie is goed voor 80% van de export. Hier staat tegenover dat sinds het begin van de crisis zeker 3,8 miljoen banen zijn verloren en de industrie nog niet op het oude niveau is¹¹. Bovendien verandert de industrie in snel tempo. Er moet dus worden geïnnoveerd om posities te versterken en groei te realiseren.

Toekomst van de maakindustrie

De Europese Commissie schets in haar rapport over de toekomst van de maakindustrie in Europa het volgende toekomstbeeld:

In 2025 zal er een volledig geglobaliseerde economie zijn gericht op een geïnformeerde en welgestelde middenklasse die behoefte heeft aan gepersonaliseerde goederen en diensten gebaseerd op geavanceerde maakindustrie die mogelijk wordt gemaakt door ICT en ondersteund door efficiënte, duurzame en schone industrie in Europa.

In dit kader zijn drie zaken van belang voor de industrie en diensten:

- 1. Consumenten willen steeds meer 'pakketten van producten en diensten' gericht op het individu.*
- 2. Productie en transport zal daardoor dichterbij de consument georganiseerd worden (regionalisering vs globalisering).*
- 3. Nieuwe productieprocessen zullen dit mogelijk maken (agile manufacturing smart industries).*

*Bron: A Manufacturing Industry Vision 2025, European Commission (Joint Research Centre) Foresight study, October 2013.
Link: Advance manufacturing: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/policy/amt/index_en.htm*

'De industrie' van Twente

De maakindustrie is de basis van de Twentse welvaart. Het valt de commissie op dat in Twente vaak over individuele bedrijven wordt gesproken, maar nog weinig over de gezamenlijke industriekansen. Door het verdwijnen van bepaalde industrie zijn problemen ontstaan; door het stimuleren en revitaliseren van de industrie (naar Duits voorbeeld 'Industrie 4.0', zie kader) kunnen veel problemen duurzaam worden opgelost.

Toen de Universiteit Twente in september 1964 werd geopend ontstond nieuwe dynamiek en vanuit de universiteit zijn veel ondernemingen geboren. En nog steeds zijn er veel nieuwe start-ups. De uitdaging is dit proces te intensiveren en de regionale verankering verder te verstevigen. Het vernieuwen van de maakindustrie zal op de lange termijn een duurzaam economisch Twente opleveren met banen op alle niveaus: direct en indirect. Het bundelen van krachten tussen het industrieel bedrijfsleven en de kennisinstellingen, UT, Saxion en het ROC is hiervoor een cruciale voorwaarde!

Industrie 4.0

Met het grote project 'Industrie 4.0' bereiden de Duitse overheden, bedrijven en onderzoeksinstituten de Duitse markten gezamenlijk voor op de toekomst. In die toekomst zullen nieuwe internettechnologieën ervoor zorgen dat machines, goederen en onderdelen met elkaar kunnen communiceren in een 'internet of services and things'. Deze voorbereiding brengt echter grote uitdagingen met zich mee. Industrie 4.0 is onderdeel van de Duitse 'High Tech Strategie', het Duitse kader voor innovatiebeleid.

Link: <http://www.rvo.nl/actueel/nieuws/industrie-40-het-toekomstprogramma-voor-de-duitse-industrie>

¹¹ Bron: A Manufacturing Industry Vision 2025, European Commission (Joint Research Centre) Foresight study, October 2013

Er is in de ogen van de commissie veel begripsverwarring over Maakindustrie en 'High Tech' industrie. 'Vieze handen' lijken tegenover 'Cleanroom' te staan, maar dat is geenszins het geval. Beide industrieën kennen 'fabrieken' waar wordt 'geproduceerd' dan wel 'werkplaatsen' waarin wordt 'ontwikkeld' door medewerkers, door mensen. Vaak is de ene tak een voorloper voor de andere: chips ontwikkeld in een lab eindigen bijvoorbeeld in massaproducten als telefoons. De industrie komt sneller op dan voorheen (denk aan 3D-printen) en ook de ontwikkelsnelheid ligt hoger (o.a. Big Data, ICT) waardoor nieuwe kansen en verbindingen ontstaan om werkgelegenheid te creëren.

Maakindustrie wordt nog vaak geassocieerd met grootschalig en machinaal nieuwe producten produceren. De High Tech industrie met hoogwaardige complexe productietechnieken. In de praktijk is dit verschil steeds meer aan het vervagen. Dit komt onder andere door robotisering, innovatieve productiemethoden en smart industrie-ontwikkelingen. Bovendien is het grootste deel van de industrie duurzaam en schoon. Als het al niet door regelgeving is, dan is het wel door een duidelijke visie op duurzaamheid en ecologie. Kortom: 'High Tech' en Maakindustrie zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Met een steeds 'slimmere' industrie verandert ook de werkgelegenheid. Zo is op de arbeidsmarkt de vraag naar passende opleidingen steeds nadrukkelijker. Machines worden slimmer, processen ingewikkelder en producten geavanceerder. Daarom zijn startkwalificaties en een 'leven lang leren' aan de orde van de dag. Problemen aan de onderkant van de arbeidsmarkt zullen in de industrie dan ook blijven bestaan zolang scholing en verbinding met bedrijfsleven niet structureel van aard zijn. Het is het netwerk van onderwijsorganisaties, overheid en ondernemers waarin dit probleem gezamenlijk moet worden opgelost.

Ons advies voor duurzame economische ontwikkeling is:

Kies voor de moderne maakindustrie. De moderne maakindustrie is zelf een 'banenmachine' omdat elke baan in deze industrie minimaal één extra baan genereert in gerelateerde bedrijvigheid zoals logistiek, marketing, sales, dienstverlening en administratie¹². De toegevoegde waarde voor duurzame economische ontwikkeling van de regio Twente is groot.

Stip op de horizon voor sterkere industrie

De industrie ontwikkelt zich door oplossingen te bieden voor verschillende wereldwijde markten (focus markets). Deze markten worden beïnvloed door trends en ontwikkelingen (world wide trends) en gevoed door oplossingen (hightech solutions). Het maken van deze oplossingen is een combinatie van goed opgeleide arbeidskrachten (enabling teaching), beschikbare technologie (enabling technologies) en onderzoek naar nieuwe technologie (disruptive technologies). Om het simpel te stellen: de beschikbare bronnen in de nabijheid van industriebedrijven zijn in belangrijke mate bepalend voor de ontwikkelrichting en het succes.

De trends in de maakindustrie bieden kansen voor Twente. Op basis van haar historische wortels kan de Twentse maakindustrie zich ontwikkelen tot een nieuwe maakindustrie, 'advanced materials and manufacturing', die met behulp van nieuwe materialen nieuwe systemen produceert.

Deze ontwikkeling van 'advanced materials and manufacturing' is dicht bij huis al bij veel bedrijven te zien die de transformatie van textiel en metaal naar hightech succesvol hebben doorgemaakt. Het zijn ook deze bedrijven die de basis bieden voor de doorontwikkeling van de industrie naar een niveau waarop de hele regio gaat profiteren. Voorbeelden van deze bedrijven zijn o.a. Thales, Demcon, Nedap, Norma, TKH, Bronkhorst High-tech, TenCate, Aeronamic, Pentair en vele andere innovatieve ondernemingen en spin-offs die Twente op de wereldkaart zetten met slimme producten, diensten en oplossingen.

¹² Bron: A Manufacturing Industry Vision 2025, European Commission (Joint Research Centre) Foresight study, October 2013.

De relevante vraag is: waar gaan we met de 'nieuwe Twentse maakindustrie' op inspelen en hoe gaan we dit doen? Door vol in te zetten op **advanced materials and manufacturing** en tegelijkertijd door het aanbrengen van focus naar relevante toepassingsgebieden en markten, kunnen economische krachten worden gebundeld en netwerken van samenwerkende bedrijven worden gesmeed. Voor Twente betreft dit een focus op de volgende toepassingsgebieden: **Infrastructure, Building & Constructions, Health, Water management, Defense & Emergency Response, Safety & Security en Mobility & Logistics.**

Genoemde sectoren zijn voor de Twentse economie van groot belang. Ter indicatie van de omvang: de huidige werkgelegenheid in Twente voor 2013 is in de sectoren Health: 46.266, Water management: 912, Infrastructure, Building & Constructions: 20.135, Mobility & Logistics: 11.018, Defense & Emergency response, Safety & Security¹³: 5.835. Deze laatste twee sectoren hebben veel aanknopingspunten. Zo tonen recente verkenningen van het Safety & Security cluster Twente aan dat de veiligheidssector in de regio goed is voor 1,2 miljard euro omzet en perfect aansluit bij The Hague Security Delta en de ontwikkeling van TroNed. Vanuit een stevige basis op het gebied van werkgelegenheid en innovatief vermogen mag verwacht worden dat de diverse nieuwe producten vanuit 'advanced materials and manufacturing' in eerste instantie in de eerder genoemde sectoren gerealiseerd zullen worden. De commissie stelt voor om in nauw overleg met de NFIA (Netherlands Foreign Investment Agency) een acquisitieplan te maken voor het aantrekken van nieuwe bedrijven.

Vanuit groeiende netwerkstructuren kunnen meer en diverse hightech oplossingen worden samengesteld en (inter)nationaal worden vermarkt. Daarbij zijn nieuwe materialen (membranen, composieten) en materiaalbewerkingstechnologieën (zoals nanotechnologie) en productietechnieken en productieprocessen (zoals laser, inkjet, robotica en mechatronica) alsmede 'big data' (zoals ICT netwerken en het semantische web) cruciale 'enabling technologies'. In Twente (met name bij Universiteit Twente en Saxion) zijn deze 'enabling technologies' op hoog niveau beschikbaar. Tegelijkertijd is brede educatie (enabling teaching) van doorslaggevend belang om die economische ontwikkeling te ondersteunen en om zowel bestaande als toekomstige werkgelegenheid te verrijken. Voor Twente zijn dit onder meer: Universiteit Twente, Saxion Hogeschool en ROC van Twente.

Ons advies luidt:

Voortgaande baanbrekende technologische innovaties door middel van fundamenteel, toegepast en industrieel onderzoek zijn noodzakelijk om vernieuwende veranderingen naar de toekomst mogelijk te maken. Dit kan met gerichte onderzoeksinstituten op het gebied van 'advanced materials and manufacturing' die gezamenlijk worden opgezet, alsmede door verbindingen aan te gaan met andere netwerken en ontwikkelingen, zeker ook elders in Europa.

Europese en Nederlandse aansluiting

Europa gaat om samenwerking. In Europa speelt Twente als zelfstandige regio geen rol van betekenis. Vanuit regionaal perspectief ligt de focus vanuit de EU op Oost-Nederland. In het Europese industriebeleid en de Europese kennisprogramma's worden regio's (zoals Oost-Nederland) uitgedaagd hun specifieke kwaliteiten en specialisaties te profileren. Het antwoord hierop vanuit Oost-Nederland is de Slimme Specialisatiestrategie Oost-Nederland (september 2013).

Met de Slimme Specialisatiestrategie wordt gefocust op vier speerpunten in de periode 2014-2020: Agro & Food, Health, High Tech Systemen & Materialen en Energie- en Milieutechnologie inclusief biobased economy. Het doel van deze strategie is om te werken aan een duurzame en zichzelf vernieuwende economie. De focus ligt op de verbinding met de Nederlandse topsectoren. Er wordt gekozen voor onderlinge samenhang en kruisbestuiving (cross-overs) zodat wordt bijgedragen aan de 'Grand Challenges' zoals Europa die heeft benoemd. Er wordt daarbij samenwerking gezocht met onder andere de regio's Zuid-Nederland en Noord-Nederland en grensoverschrijdend met Duitsland. Op deze manier wordt aangesloten bij de innovatieprioriteiten van Europa.

¹³ Bron: Inventarisatie van Twente Safety & Security ism Saxion

Het Topsectorenbeleid biedt voor Twente twee mogelijkheden: aansluiten of ontwikkelen. Bij het aansluiten gaat het om projecten van andere partijen ondersteunen. Bij het ontwikkelen gaat het om een positie bouwen in een sector waardoor anderen aansluiten. In beide gevallen liggen er kansen. De regio Twente mist een herkenbaar profiel in het Topsectorenbeleid. In het rapport Draijer wordt de keuze voor High Tech Systemen & Materialen onderstreept, maar tevens opgeroepen tot meer focus. De vraag die voorligt is: waar moet Twente ontwikkelen en waar moet Twente gaan aansluiten?

Ons advies luidt:

Het EU-innovatiebeleid en de Slimme Specialisatiestrategie Oost-Nederland zijn de dominante bewegingen waarbij aansluiting noodzakelijk is. Daarbinnen moet de focus voor Twente gezocht worden in het algemene domein van High Tech Systemen & Materialen door het accent te leggen op 'advanced materials and manufacturing' en door inhoudelijke verbindingen te leggen met andere initiatieven in Oost-Nederland en daarbuiten.

Het belang van ketens, specialisatie en ambassadeurs:

Bouw JSF goed voor 90 banen in Overijssel

De aanschaf van de Joint Strike Fighter, de JSF, is goed voor het bedrijfsleven in Overijssel. Het levert ongeveer 90 banen op bij bedrijven als Thales in Hengelo, Aeronamic in Almelo en Dutch Shape in Borne. Met de orders zijn honderden miljoenen gemoeid. De overheid heeft bij de aanschaf van de toestellen bedongen dat bedrijven in Nederland onderdelen mochten bouwen voor de JSF. Vooral in Twente zijn veel bedrijven die onderdelen maken voor de luchtvaart.

Aeronamic in Almelo kreeg een order van ruim 500 miljoen euro. Het bedrijf levert het systeem dat de hulpmotor start en een systeem dat de energievoorziening en de koeling van de elektronica regelt. Het levert bij Aeronamic 50 banen op. Thales in Hengelo produceert onderdelen voor het radarsysteem in het toestel. Ook ontwikkelen ze een koeler. Het betekent werkgelegenheid voor enkele tientallen mensen. DAP Technology in Oldenzaal maakt testapparatuur voor de JSF. Nu werken daar dagelijks tien mensen aan. Als de JSF volledig in productie gaat kan dat aantal oplopen tot ongeveer dertig mensen. Dutch Shape in Borne levert mallen voor onder meer de vleugels en deuren van het gevechtsvliegtuig. Nu zijn er dagelijks drie personeelsleden mee bezig. PM Aerotec in Hengelo bouwt houders waar elektronica van andere bedrijven in wordt geplaatst. De houders zitten onder meer in de deuren en het landingsgestel. Nu werken daar dagelijks drie mensen aan. Gaat het toestel volledig in productie, dan is er werk voor 10 tot 12 fulltimers.

De bedrijven verwachten meer nieuwe orders in de wacht te slepen omdat ze nu meewerken aan de bouw van de JSF. Opdrachtgevers kloppen daardoor eerder aan bij deze bedrijven, zo is hun verwachting. De ruim dertig JSF-toestellen die Nederland heeft besteld worden waarschijnlijk in 2019 geleverd.

Bron: Artikel RTV Oost 16-10-2014 | 21:20

Het vliegveld van Twente

Het voorstel om een commerciële burgerluchthaven te ontwikkelen polariseerde destijds voor- en tegenstanders. Het gebied gold vanwege zijn militaire karakter voor de Twentse gemeenschap jarenlang als een ‘ontoegankelijke en zelfs geheimzinnige locatie’ en het is daardoor nooit echt onderdeel van Twente geworden. Nu, met de ontstane impasse, de vraag voor ligt wat we met dit gebied aan zouden moeten, wil iedereen dat dit ‘groene stedelijk hart’ met respect wordt benaderd en naadloos wordt ingepast in de bredere regio. Het gebied zou een passend element moeten worden in de Twentse sociaal-economische en ruimtelijke structuur: het vliegveld van Twente. In dit hoofdstuk belichten wij de rol van de luchthaven in de economie voor heel Twente.

De commissie is op zaterdag 6 september gestart met onder andere een rondgang door het gebied. De commissie heeft bewust gekozen voor een compacte adviesperiode met als nagestreefd effect dat onder grote druk in zeer korte tijd veel gesprekken dienden te worden gevoerd, analyses moesten worden gemaakt en dit advies moest worden opgesteld. Dit was ook mogelijk omdat alle plannen en rapporten nu wel zijn bedacht en geschreven. Velen hebben uitgebreid nagedacht over de luchthaven, zo hebben we geconstateerd.

De betrokkenheid bij het gebied is groot. De oproep van de commissie, de inloopavond en de vele bij ADT en de commissie ingediende ideeën en plannen hebben veel inspiratie geboden. Wij zijn alle betrokkenen zeer erkentelijk voor hun suggesties en zien in veel plannen interessante aanknopingspunten.

Bij doorvragen constateerde de commissie het intrigerende beeld dat de diverse invalshoeken en voorstellen voor de toekomst van de luchthaven weliswaar sterk verschillen, maar dat het centrale perspectief door iedereen wordt gedeeld: de luchthaven Twente is een uniek gebied, met bijzondere kenmerken en juist ook vanwege de speciale luchtvaartfunctie heeft de natuur zich daar kunnen ontwikkelen tot een bijzonder en hoogst aantrekkelijk ecologisch systeem.

Bijdrage aan duurzame economische ontwikkeling

Vanuit het uitgangspunt dat het gebied unieke kwaliteiten heeft en dus de meest iconische vestigingsplaats (landmark) van de regio kan worden met internationale uitstraling en aantrekkingskracht, hebben we gekeken naar de focus in relatie tot de mondiale ontwikkelingen zoals geschetst. De fraaie groene omgeving leent zich bij uitstek voor een nieuw te ontwikkelen, hoogwaardige en moderne locatie waar in alle rust ‘strategisch’ kan worden samen gewerkt aan de ontwikkeling van nieuwe hoogwaardige (hightech) producten op basis van nieuwe innoverende materialen.

Ons advies luidt:

Maak van de luchthaven Twente een iconische internationale ontwikkel-, demonstratie- en productiezone voor 'Advanced Materials and Manufacturing':

'Technology Base Twente'

In een fraai coulisselandschap rond het Twentse vliegveld worden groen en rust gecombineerd met de bruisende energie van duurzame hightech bedrijvigheid. Kortweg: Technology Base Twente.

Op Technology Base Twente worden geavanceerde materialen gecreëerd door moderne productietechnieken in 'slimme' productieprocessen ('smart factories') voor de ontwikkeling en vervaardiging van nieuwe 'slimme' componenten en systemen, kortom: 'advanced materials and manufacturing'. Hiermee kiest de regio Twente haar eigen invulling van de Topsector 'High Tech Systemen & Materialen' (HTSM). Aldus speelt Twente marktgericht in op wereldwijde trends en ontwikkelingen.

Nieuwe producten (zoals sensoren, membranen en composieten) worden met behulp van nieuwe productietechnieken en geavanceerde productieprocessen (zoals laser, inkjet, robotica en mechatronica) en 'big data' (zoals ICT netwerken en het semantische web) verwerkt tot geheel nieuwe oplossingen met intelligente eigenschappen en functies voor wereldmarkten, waaronder: infrastructure, building & constructions, water management, mobility & logistics, defense & emergency response, health, safety & security, et cetera.

De missie is kunde en kennis. Internationale marktvaart staat centraal. Op Technology Base Twente wordt de 'kunde' van de HTSM maakindustrie ondernemend en pragmatisch verbonden met de 'kennis' uit R&D. Luchtvaartgerelateerde bedrijvigheid geeft de technologische vooruitgang vleugels.

De strategie is gericht op business voor banen. Ten principale is de industriële bedrijvigheid leidend (business). Hoogwaardige werkgelegenheid volgt (banen). Door de vruchtbare combinatie van ondernemingslust, creativiteit en sociale innovatie ontstaan nieuwe materialen en prototypen, ondersteund door fundamenteel onderzoek van met name de Universiteit Twente (research) respectievelijk door toegepast onderzoek van met name Saxion (development). De Twentse moderne maakindustrie wordt ondersteund vanuit een nieuw industriegericht instituut, genaamd Twente Technology Pilot Plant (T2P2), op te zetten door Universiteit Twente, Saxion en ROC van Twente en de vijf Twentse open innovatiecentra, met als leidraad de technology roadmaps van de maakindustrie op Technology Base Twente, in de regio en daarbuiten.

De structuur draagt bij aan de waardeketen en is gericht op economische groei. Uiteindelijk worden de nieuwe materialen en systemen op grotere schaal geproduceerd in 'smart factories', die op architectonisch fraaie wijze in dit coulisselandschap worden gevestigd door de Twentse en (inter)nationale maakindustrie. Zo ontstaat een totale waardeketen, waarin industrieel geleid onderzoek en ontwikkeling de basis vormen, geleid door de internationale marktvaart. Hoogwaardige werkgelegenheid is het resultaat.

Technology Base Twente is daarmee het toekomstgerichte kristallisatiepunt voor nieuwe economische groei van de regio, internationalisering, kenniskruisbestuiving, samenwerking en partnerschappen. Kortom een 'pressure cooker' voor het vermenigvuldigen van 'kunde' met 'kennis' ten behoeve van de regio, de provincie, Oost-Nederland en de rest van ons land. In groeiende samenwerking met partners in Duitsland.

Van visie naar uitvoering

Om de visie, missie, strategie en structuur van Technology Base Twente te kunnen realiseren zijn de volgende vier 'drivers' van belang:

1. Kennisgebieden. De betreffende technologische kennis dient te kunnen worden opgebouwd of reeds beschikbaar te zijn. Het gaat hier met name om wetenschappelijke en toepassingsgerichte onderzoeksgebieden voor de maakindustrie. Voor dergelijke gebieden – die met name reeds aan Universiteit Twente en Saxion aanwezig zijn – dient niet alleen onderzoekscapaciteit te bestaan die voorziet in de vraagbehoefte van de industrie, maar ook de bereidheid om de resultaten van onderzoek en de implementatie daarvan, beschikbaar te stellen voor verdere ontwikkeling, die uiteindelijk kan worden opgeschaald voor grootschalige productie.
2. Human capital. De relevante kennis, arbeidscapaciteit en sociale innovatie op de inhoudelijke terreinen van de maakindustrie dienen in voldoende mate aanwezig te zijn en te worden onderhouden. De Twentse kennis- en opleidingsinstituten (UT, Saxion, ROC) bieden elk op hun specifieke niveaus reeds de relevante studies, opleidingen en trainingen ten behoeve van een gekwalificeerde arbeidscapaciteit (human capital). Thans zullen zij in verdere onderlinge samenwerking met de maakindustrie het profiel van de Twentse 'advanced materials and manufacturing' nog verder moeten versterken en verrijken.
3. Funding. Er dient een stevige financiële basis te worden gelegd onder dit toekomstbeeld. Het ligt voor de hand dat de Provincie Overijssel en Gelderland de geschetste visie omarmen als een van de uitwerkingen van de vier onderling verbonden 'speerpuntsectoren', zoals verwoord in de 'Slimme Specialisatiestrategie' (S3) van Oost-Nederland, aangeboden aan de Europese Commissie in 2014. Deze vier zijn: Agro & Food, Health, HTSM en Energie- en Milieutechnologie. In die specialisatiestrategie wordt de speerpuntsector HTSM vooral gekoppeld aan de regio Twente. Op grond van de hier beschreven visie aangaande 'advanced materials and manufacturing' kan Technology Base Twente worden beschouwd een cruciaal element van de speerpunt HTSM in Oost Nederland, en kunnen de daarvoor beschikbare financiële middelen gericht worden ingezet als investeringsbudget respectievelijk stimuleringsbudget. Daarmee is tevens een financiële koppeling gemaakt naar het beschikbare budget van het nationale Topsectorenbeleid, alsook naar de EU-middelen voor 'advanced materials and manufacturing,' die beschikbaar zijn via Horizon 2020 (o.a. Public Private Partnership 'Factories of the Future', Knowledge and Innovation Community (KIC) 'Advanced Manufacturing' van het European Institute of Technology (EIT), European Regional Development Fund (o.a. Smart Specialisation Platform) en de 'investment loans' van de European Investment Bank (EIB). Een regionaal HTSM fonds zou de benodigde financiële brug kunnen slaan. Vanzelfsprekend zijn investeringen vanuit het bedrijfsleven bij de ontwikkeling en funding van het concept aan de orde. Voorbeelden hiervan zijn investeringen in onder meer 'smart factories' en gezamenlijke faciliteiten.
4. Ruimtelijke ordening. De ruimtelijke en natuurlijke omgeving dient zodanig aantrekkelijk, beschikbaar, geschikt en toegankelijk te worden gemaakt dat de geschetste visie ook daadwerkelijk kan worden gerealiseerd. Daarvoor zijn, naast vestigingsplaatscriteria met onderscheidend vermogen, onder meer noodzakelijk hightech dataverbindingen, moderne infrastructuur en ecologische faciliteiten die industriële creativiteit en duurzame innovatie verbinden met de wetenschappelijke logica en inbreng. Hierbij draait het om de stimulering van snelle verbindingen tussen alle betrokkenen, teneinde de industriële partijen in staat te stellen (steeds) sneller innovatieve oplossingen (materialen en systemen) op wereldmarkten te brengen. Dit veronderstelt effectieve en snelle besluitvorming ten aanzien van grondbeleid, ontsluiting, vergunningverlening et cetera. Met name overheden hebben hier een belangrijke ondersteunende en voorwaardenscheppende rol.

Gebiedsontwikkeling Technology Base Twente

Technology Base Twente is gebaseerd op de exclusieve uitstraling van het gebied, de combinatie van karakteristieke Twentse landschapselementen en de cultuurhistorische elementen die verwijzen naar het militaire verleden. Naast de bunkers, de hangars, de verkeerstoren en de facilitaire gebouwen gaat het ook om de structuur van de start- en landingsbanen, de wegen en de paden. Het samenspel tussen de cultuurhistorische en landschappelijke elementen maken het gebied uniek. In dit hoofdstuk belichten wij de gebiedsontwikkeling.

Het vliegveldterrein is een fraai groen landschap tussen de steden dat gekoesterd moet worden. Het is ook een actief landschap waar volop bedrijvigheid heeft plaatsgevonden, en nog steeds plaatsvindt, en waar het samenspel tussen activiteiten en landschap een bijzondere ruimtelijke kwaliteit vertegenwoordigt, met een hoge belevings- en gebruikswaarde. De toekomstige bestemming van het gebied moet een toegevoegde waarde hebben voor de omgeving en een nieuwe economie aanjagen waar de omringende dorpen en steden profijt van hebben zodat zij zich kunnen blijven vernieuwen.

Door het gebied te afficheren als een iconische internationale ontwikkel-, demonstratie-, en productiezone Technology Base Twente, onderscheidt het zich van de reguliere bedrijventerreinen in de omliggende gemeenten. Verwacht mag worden dat het groei gaat betekenen voor toeleverende en facilitaire bedrijven en voorzieningen, die beter passen op de bestaande bedrijventerreinen of de stedelijke centra.

Landschap en cultuurhistorie als kwaliteitsdragers

De fraaie groene omgeving leent zich bij uitstek voor een nieuw te ontwikkelen, hoogwaardige en moderne locatie waar in alle rust 'strategisch' kan worden samengewerkt aan de ontwikkeling van nieuwe hoogwaardige (hightech en value added) producten op basis van nieuwe innoverende materialen. De unieke gebiedskenmerken en natuureigenschappen maken het terrein een ideale ontwikkellocatie gericht op samenwerking en zakelijk-innovatieve ontmoeting. Het 'open innovatie' karakter kan tot uitdrukking komen in gebouwen en faciliteiten inclusief hergebruik van huidige bebouwing. Het vormt een unieke kans voor publiek-private samenwerking. Tevens is de eerste 'demonstrator' in de vorm van TroNed al aanwezig. Spin-off zoals grootschalige productie kan vervolgens op XL-park plaatsvinden, logistieke distributie via Hanzepoort of Port of Twente, onderwijsmethoden vinden de weg naar ROC en Saxion, kennisdisseminatie vindt via Universiteit Twente over heel de wereld plaats.

De start- en landingsbaan

De baan is uniek. Met 3 kilometer lengte en geschikt voor zware vliegtuigen komt de Twentse baan in de buurt van de Polderbaan op Schiphol. Ter vergelijking: de aanleg van Polderbaan kostte € 320 miljoen en de verlenging van Eelde € 23,8 miljoen. Opmerkelijk is dat de baan in Twente vlak voor het vertrek van de luchtmacht nog volledig is vernieuwd, hetgeen impliceert dat de 'dagwaarde' ervan (d.w.z. de waarde als deze baan nu compleet nieuw aangelegd zou worden) rond de € 100 miljoen moet worden geschat. Verder geldt dat het in slaapstand brengen - de zogenaamde nuloptie - slechts € 25.000,- per jaar kost. Twente beschikt dus over een enorme 'asset' en het zou maatschappelijke kapitaalvernietiging zijn om de baan zonder dwingende reden te verkorten of er de bulldozer in te zetten.

Behoud van de landingsbaan

Het behoud van de baan is wat de commissie betreft geen punt van discussie. De baan dient te blijven bestaan. Hier is ook een zeer breed draagvlak voor, zo merkten we in de gesprekken. De ideeën voor toepassing van de baan variëren van vliegen tot ondergrond voor (experimentele) opstellingen of bebouwing. Ook de al aanwezige bebouwing en zonering van het coulisseterrein hebben waarde, zeker in combinatie met de baan. De open ruimte biedt mogelijkheden tot het gebruik als invliegkans voor bijvoorbeeld bijzondere evenementen (o.a. popconcerten, FC Twente, Military, CSI), als evenementlocatie zelf en als unieke testlocatie voor onderzoek in interessante niches zoals op het gebied van nieuwe materialen, drones, automotive, veiligheid. Dus zelfs zonder dat er zal worden gevlogen, vertegenwoordigt de baan een belangrijke waarde.

Met het beeld dat de luchthaven wordt opengehouden voor commerciële luchtvaart moet worden afgerekend. Er zijn geen aanwijzingen dat militair (mede)gebruik aan de orde is of zal zijn. De huidige gebruikers moeten een realistisch toekomstperspectief krijgen ('neen is ook een antwoord'). Potentiële gebruikers moeten in kaart worden gebracht en bekeken moet worden of ze zich willen vestigen. Daarbij geldt dat 'General Aviation' en 'Business Aviation' mogelijk moeten blijven en zelfs specifieke luchtvaartgerelateerde bedrijvigheid niet uit te sluiten is. De baan biedt al deze opties. Een open instelling zal bedrijvigheid aantrekken.

Ons advies luidt:

Het concept voor Technology Base Twente vraagt om een integrale ontwikkeling voor het gebied waarbij ruimte is voor luchtvaartgerelateerde bedrijvigheid en General en Business Aviation, maar dit is geen doel op zich. Het gebruik van de baan moet op een logische manier inhaken bij de gebiedsontwikkeling en een toevoeging zijn als vestigingsfactor voor Twente.

Integraal ontwikkelperspectief

De integrale ontwikkeling moet dienen als afwegingskader voor activiteiten en ontwikkelingen die op het gebied af komen. Het gaat daarbij niet om een blauwdruk die weergeeft hoe het gebied ingericht moet worden en hoe het er precies uit moet zien. Het betreft een afspraak tussen partijen, geeft de ambitie weer en borgt de gewenste duurzame en economische ontwikkeling. Belangrijk is dat het perspectief richting geeft, uitnodigend werkt naar investeerders zodat een gewenste ontwikkeling op gang komt en voldoende flexibiliteit kent om mee te kunnen bewegen met voortschrijdende inzichten.

Uitgangspunt is dat het gebied weer actief en functioneel wordt; dat is de beste garantie dat de hierboven beschreven kwaliteit behouden blijft. Het gebied krijgt 'eigenaren' die voor het gebied gaan zorgen en belang hebben bij de ruimtelijke kwaliteit. Dat kan betekenen dat er nieuwe bouwwerken en activiteiten ontstaan of bouwwerken zullen verdwijnen. Zolang dat gebeurt vanuit een integrale afweging is dat geen probleem. Daarmee wordt een nieuwe laag van betekenis aan het gebied toegevoegd. Voorwaarde is wel dat er spelregels worden geformuleerd voor het totale gebied. Daarbij kun je denken aan de regel dat eerst moet worden bekeken of hergebruik van bestaande panden mogelijk is, dat bij nieuwbouw hoge eisen worden gesteld aan de beeldkwaliteit, dat activiteiten ten dienste moeten staan van de totaalbeleving en het totaalconcept, dat duurzame materialen ten behoeve van een circulaire economie worden gebruikt etc.

Ons advies luidt:

Er dient gekozen te worden voor een integraal ontwikkelperspectief. Kiezen voor een integraal ontwikkelperspectief betekent dat de huidige ontwikkelstrategie voor het gebied zal moeten worden aangepast. Het zal consequenties hebben voor de wijze van financieren, grond uitgeven, parkmanagement etc. De commissie constateert dat door de huidige wijze van gebiedsontwikkeling het hele gebied versnipperd en het ensemble verloren dreigt te gaan. Om te kunnen beoordelen of huidige en toekomstige initiatieven en activiteiten passen in het totaalbeeld is het te overwegen een gebiedsteam of kwaliteitsteam samen te stellen die vanuit een integrale afweging bekijkt wat wel of niet wenselijk is, maar ook initiatieven aan elkaar koppelt en zoekt naar synergie met de omgeving.

Met het uitspreken van een nieuw concept voor het terrein is er niet gelijk een ontwikkeling op gang die het hele gebied bestrijkt. Het zal een geleidelijke ontwikkeling zijn waarbij succes de volgende stap bepaalt. Om het gebied op korte termijn al in beweging te brengen is het goed denkbaar te werken met een tijdelijke programmering (de komende 5 tot 10 jaar). Sommige initiatieven zullen niet levensvatbaar blijken en verdwijnen, andere kunnen wellicht uitgroeien en zich definitief vestigen op het terrein of op één van de andere terreinen in Twente. Alle gesprekken en notities van potentiële initiatiefnemers laten veel ambitie en enthousiasme/betrokkenheid zien. Echter een haalbare businesscase blijft vaak achterwege. De ideeën kunnen niet worden gerealiseerd zonder subsidies, of investeerders zijn niet bekend of nog niet bereikt. Dit maakt de initiatieven kwetsbaar en niet robuust. Het is belangrijk om de positieve energie van al deze initiatieven vast te houden en de slaagkans ervan te vergroten.

Ons advies luidt:

Breng de ontwikkeling snel op gang door initiatieven tijdelijk mogelijk te maken.

Ontwikkeling bedrijvigheid

Onderhoud en reparatie, duurzaam hergebruik (recycling), maar ook economische zones passen bij luchthavengerelateerde bedrijvigheid. Nu de commerciële luchthaven niet doorgaat melden verschillende partijen zich met relevante voorstellen. De mogelijkheden zijn de moeite waard om te onderzoeken als ze in relatie te brengen zijn met de industrievisie.

Stel dat we in Twente kennis opdoen om vliegtuigen te verduurzamen met nieuwe materialen? Of dat we systemen bedenken waardoor het recyclen van vliegtuigen effectiever is dan ze in de woestijn parkeren? Of dat we een grootschalige 'demonstrator' kunnen maken waardoor we de wereld in onze showroom uit kunnen nodigen? Het moet allemaal kunnen in Technology Base Twente!

Zakenjets, vlieglessen, zweefvliegtuigen. Dat is het beeld bij general aviation/business aviation. Aan de ene kant zodat de regio aantrekkelijk is voor internationale bedrijven en inwoners met jets, aan de andere kant omdat de ontwikkeling van Lelystad (van general aviation naar commerciële luchthaven) voor nieuwe vraag zal zorgen waarvan geprofiteerd kan worden.

Er zijn verschillende gesprekken gevoerd met betrokken partijen en er zijn kansen voor general aviation. De commissie gelooft niet dat hier direct een sluitende businesscase voor te maken is. Daarom moet dit vooral als 'nice to have' worden gezien en is het waarschijnlijker dat met de randvoorwaarden (verhuur, adoptie etc.) geld kan worden verdiend. Feit is dat er een perfecte baan ligt en het zonde is deze onderscheidende infrastructuur niet te gebruiken als zakenvliegveld.

In de vele gesprekken is duidelijk geworden dat er 'grote angst is' dat de luchthaven Twente het zoveelste Twentse bedrijventerrein zou worden. Dit is een begrijpelijke reactie. Zo heeft nagenoeg elke gemeente problemen met de bestaande bedrijventerreinen. Er is sprake van een aanzienlijke overcapaciteit. En de onderlinge concurrentie tussen bedrijfsterrainen neemt snel toe. **Het advies van de commissie is om dit vraagstuk Twente-breed structureel aan te pakken zodat de focus kan liggen op het aantrekken van bedrijven van (ver) buiten de regio (dus internationaal) in plaats van op regionaal-interne concurrentie.**

Wat is er uniek aan dit gebiedsconcept

Het neerzetten van een icoon voor de moderne maakindustrie, waarmee het Twentse verleden een eigentijdse betekenis krijgt, is niet uniek. Zowel in Brainportregio Eindhoven, de drie noordelijke provincies als in Limburg, wordt bekeken hoe de revival van de maakindustrie een bijdrage kan leveren aan de economie en het oplossen van het probleem van de hoge werkloosheid aan de onderkant van de arbeidsmarkt.

Bijzonder, maar niet uniek, is het feit dat het concept niet 'van bovenaf' bedacht is door publieke partijen maar dat het voorkomt uit de combinatie van kennisinstellingen (Universiteit Twente, Saxion, ROC van Twente) en het (industriële) bedrijfsleven en gesteund wordt door de vele partijen die de commissie gesproken heeft.

Uniek is de combinatie met de start- en landingsbaan die het mogelijk maakt om voor een deel de luchtvaartgerelateerde industrie te bedienen, testen te kunnen uitvoeren, en general/business aviation te blijven realiseren. Het wordt daarmee een gebied waar nieuwe toepassingen worden bedacht, ontwikkeld, gemaakt, getest, geproduceerd en vervoerd over de hele wereld.

Uniek is ook het fraaie coulisselandschap waarin de beschreven activiteiten kunnen worden gerealiseerd. Technology Base Twente is, behalve een ontwikkelzone van de nieuwe maakindustrie en een locatie met een start- en landingsbaan, vooral ook een aantrekkelijk groen landschap waar omgevingsvriendelijk kan worden gerecreëerd en bijvoorbeeld een typisch Twents initiatief als een hippisch landgoed kan worden gerealiseerd.

De commissie is van mening dat de landschappelijke kwaliteit van het gebied gewaarborgd dient te worden. Dit impliceert dat in het gebied slechts activiteiten plaats kunnen vinden die die kwaliteit geen geweld aan doen. Daarnaast geldt dat bij de vormgeving aan die activiteiten, gekozen zou moeten worden voor hoogwaardige architectuur en respect voor ruimtelijke en cultuurhistorische waarden. In concrete zin ziet de commissie ruimte voor de volgende activiteiten:

- economische bedrijvigheid in het kader van de ontwikkel-, demonstratie- en productiezone op het gebied van 'advanced materials and manufacturing', zoals smart factories, T2TP, MKB-bedrijven etc.
- ontwikkel- en testactiviteiten aangaande 'safety & security', vooral gerelateerd aan technologische innovaties, zoals TroNed, web-security, drones etc.
- milieuvriendelijke recreatie, sport, wellness en leisure, zoals fietsen, wandelen, paardensport, etc.
- beperkte general & business aviation, zoals zweefvliegen, zakenjets, internationale luchthulpacties, etc.
- milieuvriendelijke luchtvaartgerelateerde bedrijvigheid, zoals vliegtuigrecycling, onderdelenproductie, etc.
- eenmalige evenementen, shows en presentaties, zoals concerten, hippische evenementen, etc.

Wie neemt de regie?

De positie van Twente versterken door een heldere visie op de economische ontwikkeling met daarbij een rol voor het luchthaventerrein is niet afdoende. Het gaat ook om daadkracht en doorzettingsvermogen ofwel de 'governance': wie doet wat en wie is waarvoor verantwoordelijk?

Het is 1 voor 12. De werkloosheid in Twente is hoog, Twente dreigt de aansluiting met Europa en de wereld te verliezen. Er is erg veel opgeschreven in een enorme hoeveelheid rapporten en onderzoeken, maar dit heeft niet geleid tot een gezamenlijk gedragen toekomstbeeld. Sterker nog, Twente kent ongeveer de hoogste netwerkdictheid in heel Nederland¹⁴. Dat zou geen probleem zijn, als dit zou hebben geleid tot evenzoveel actie. De commissie heeft van zeer veel gesprekspartners gehoord dat dit niet het geval is. Mooie plannen en agenda's blijven steken in onvermogen ze uit te voeren. Onvermogen van bestuurders, ondernemers en andere betrokkenen. Het ontbreekt aan door Twente breed gedragen leiderschap. Dit sombere beeld wordt zeer breed gedeeld. De commissie geeft hiermee overigens geen oordeel over de capaciteiten en de inzet van individuen.

Maar, er is ook betrokkenheid, kennis en ondernemingszin. Alle agenda's, netwerken, rapporten en overlegstructuren wijzen erop dat iedereen in Twente vooruit wil en de schouders eronder wil zetten. Twente is ook uniek, haar landschap, de technologische kennis, het vakmanschap, de cultuur en natuurlijk de startbaan. Ook dat beeld kreeg de commissie geschetst tijdens de gesprekken.

De commissie heeft zich de vraag gesteld wie, tegen de achtergrond van deze situatie in bestuurders- en ondernemersland, de regie kan en wil nemen om uitvoering te geven aan ons advies. Want, aan het zoveelste rapport dat in de lade verdwijnt heeft niemand iets. En, waar het natuurlijk echt om gaat: wie gaan Twente helpen naar de 'stip op de horizon'?

Het is van het grootste belang dat iedereen er achter gaat staan. En niet een paar maanden, maar de komende jaren. Vind elkaar, in het belang van de zaak.

Maar dit is niet voldoende. De commissie heeft gehoord dat iedereen in Twente wacht op leiderschap: **wie gaat het eindelijk doen?**

In het bereiken van de 'stip op de horizon' als gewenste toekomst van Twente, kan de fragmentatie van Twente in 14 gemeenten een belemmering zijn. De commissie uit zich niet over een mogelijke (gemeentelijke) herindeling, dat valt niet onder haar opdracht. De commissie vindt wel dat een duidelijke structuur in de aanpak van de economische positie van Twente noodzakelijk is. Hier kan een door alle gemeenten en provincie aangewezen en geaccepteerd regisseur, het proces van samenwerking verbeteren.

De commissie heeft lang gesproken over dit thema, dat door alle gesprekspartners enorm belangrijk werd gevonden. Dit is en blijft een lastig vraagstuk, structuren bieden immers niet op zichzelf een oplossing: mensen bepalen uiteindelijk of structuren succesvol zijn.

Ons advies luidt:

Twente dient met haar economische beleid het voorbeeld van het landelijke Topsectorenbeleid te volgen. Een model dat, ondanks tekortkomingen, succesvol is gebleken. Een alliantie tussen bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheid. Een publiek-private aanpak geleid door een klein topteam. Een team dat door kennis en statuut gezag heeft en voorop gaat. Dit team zou binnen een maand geformeerd moeten worden zodat uiterlijk in mei 2015 een aanvalsplan voor concrete uitvoering gereed is.

Het topteam wordt geleid door een 'Boegbeeld'. Deze persoon is een gezaghebbende figuur uit de wereld van de 'advanced materials and manufacturing'. Herkend en erkend als leider in zijn/haar vakgebied. Een landelijke speler. Verder een topondernemer uit het innovatieve midden- en kleinbedrijf, een topwetenschapper uit de mechatronica of materialen en een topambtenaar, gespecialiseerd in economie en innovatie. Een slagvaardig team van 4 personen. Allen als experts erkend in hun 'vakgebied'.

¹⁴ Dit is overigens geen nieuw feit, de commissie Draijer heeft dit ook al geconstateerd.

Het topteam maakt en beoordeelt plannen, geeft adviezen aan de politiek (provincie en 14 Twentse gemeenten) over strategie en financiering. Dit topteam vertegenwoordigt Twente ook in gesprekken met de andere speerpuntsectoren: Agro & Food, Health, HTSM en Energie- en Milieutechnologie, respectievelijk Wageningen, Nijmegen/Arnhem en Zwolle als onderdeel van HTSM met polymeren. De speerpuntsector Energie-Milieutechnologie kent geen geografische concentratie. De commissie adviseert de provincies om hierbij maximale coördinatie te betrachten; alleen op deze manier zullen Twente en de andere speerpuntsectoren optimaal toegang kunnen hebben tot Den Haag en Brussel!

Het topteam voor Twente wordt bijgestaan door een klein, efficiënt bureau. En een klankbordgroep, waarin alle relevante spelers vertegenwoordigd zijn. De recent opgerichte Twente Board zou deze laatste functie wellicht kunnen vervullen, zo nodig in een aangepaste samenstelling. De commissie geeft in overweging de Twente Board en/of andere netwerken in Twente, de leden van het topteam door middel van een voordrachtrecht te laten voorstellen aan gemeenten en provincie. Uiteraard wel passend binnen de beschreven vereisten. Breed draagvlak voor de personen in het topteam, die overigens ook van buiten Twente kunnen worden aangetrokken, is een harde voorwaarde.

Het primaat van de politiek wordt door dit voorstel niet uitgehouden. Het topteam kan uitsluitend opereren binnen het mandaat van de politiek (14 gemeenten en provincie). Het topteam voor Twente zal zijn invloed niet ontleenen aan formele macht. Die bezit het namelijk niet. **Het topteam ontleent zijn invloed en gezag aan de statuur van de leden en het mandaat van degenen die het, blijvend (!) steunen.** De commissie realiseert zich dat dit een uiterste inspanning zal vragen van alle Twentse en alle provinciale bestuurders.

Het deelgebied Noord van de luchthaven zal in onze visie opnieuw ontwikkeld moeten worden om uit te kunnen groeien tot Technology Base Twente. De huidige juridische vorm (openbaar lichaam ADT op basis van een gemeenschappelijke regeling) zal hierop aangepast moeten worden¹⁵. Benoemd moet worden wat de belangen van de gemeente Enschede en van de provincie Overijssel in de nieuwe visie zijn. Uit deze inhoudelijke positiebepaling volgt een keuze voor de juridische vorm. Overwogen kan worden de regeling op onderdelen aan te passen (bijvoorbeeld met betrekking tot woningbouw, EHS). Daarnaast kan overwogen worden het deelgebied Noord van de voormalige luchthaven tot een gezamenlijke verantwoordelijkheid te maken van alle 14 Twentse gemeenten.

Wat betekent dit voor de regie van de gebiedsontwikkeling? Om het gebied als de iconische internationale ontwikkel- demonstratie- en productiezone voor 'advanced materials and manufacturing' in de markt te zetten moet bekeken worden welke strategie passend is voor de vervolgstappen. Essentiële elementen zijn een integraal gebiedsconcept en spelregels voor nieuwe ontwikkeling en integrale kwaliteitsbevordering. Belangrijk is wel dat hier snel ingespeeld kan worden op concrete initiatieven die zich gaan voordoen! Dat betekent onder meer dat soepel en snel moet kunnen worden ingespeeld op de verlening van de benodigde vergunningen.

Tot slot:

De commissie is er van overtuigd dat iedereen in Twente de urgentie ervaart: er moet nu iets gebeuren! Ga met z'n allen voor die stip op de horizon. Maak van Technology Base Twente iets bijzonders. Kijk naar de wereld om je heen en niet meer naar elkaar. Gun en vier met elkaar de successen. De commissie wenst u dit van harte toe!

¹⁵ Het onderzoek van de Rekenkamer Oost-Nederland over "Governance" was ten tijde van de publicatie van het advies nog niet uitgebracht.

Ideeën en inloopavond

De commissie heeft een groot en zeer gevarieerd arsenaal aan ideeën voor het vliegveld aangereikt gekregen, maar liefst 75 in totaal. De creativiteit en het enthousiasme zijn indrukwekkend en de commissie dankt iedereen dan ook voor het meehelpen en inspireren.

Wat hebben wij met de ideeën gedaan?

Om te beginnen heeft het geholpen om ons advies te vormen over de toekomst van het luchthavengebied. Het gebied leent zich uitstekend voor bedrijvigheid en daar is breed draagvlak voor, zo is de commissie gebleken. De schaal zorgt voor compacte ontwikkelingskansen van deze unieke omgeving. Dit beeld hebben wij terug laten komen in ons advies.

Welke ideeën zijn er?

In vervolg op de mogelijkheden die reeds bij ADT bekend waren, zijn als reactie op de oproep van de commissie nog verschillende nieuwe plannen ter tafel gekomen.

In algemene zin zijn de ideeën te categoriseren in de volgende groepen:

- Beperkte luchtvaart en luchthavengerelateerde bedrijvigheid
- Nieuwe bedrijvigheid complementair aan wat er reeds in Twente bestaat
- Campus/parkachtige omgeving met demonstratiefunctie
- Belevingsgebied (leisure, wellness, sport, museaal)

Voor alle bij de commissie bekende ideeën en plannen geldt echter dat er geen onderbouwing bestaat in de vorm van een heldere businesscase danwel dat er geen partijen zijn die direct en zonder voorwaarden willen investeren. Duidelijkheid over de ontwikkeling van het gebied wordt in alle ideeën nagestreefd. Maar bij veel suggesties liggen wens en realiteit ver uit elkaar.

Wat wordt er gedaan met de ideeën?

De integrale visie op het gebied maakt het mogelijk om naar invulling te gaan zoeken. De commissie adviseert daarbij een ontwikkelingsstructuur en de ideeën worden doorgegeven aan de uitvoeringsorganisatie. Het doel is om uit de ideeën te blijven putten voor inspiratie en waar mogelijk geschikte (onder)delen te realiseren. Denk bijvoorbeeld aan het type bebouwing, het historisch karakter of het invullen van het leisure deel. Zolang er samenhang is met de ontwikkelvisie en er een goede businesscase te maken is, verwachten wij dat elementen terug zullen komen.

Geheimhouding

Waar ideeën en plannen vertrouwelijke (bedrijfs-)informatie bevatten, wordt geheimhouding betracht.

Procesverslag

Vanaf 6 september 2014 is de Commissie van Wijzen van start gegaan met haar werkzaamheden. De commissie heeft met het op 1 juli vastgestelde initiatiefstatenvoorstel van Provinciale Staten Overijssel, ondersteund door de gemeenteraad van Enschede de opdracht gekregen om te onderzoeken of en hoe de oorspronkelijke doelstelling voor een duurzaam en economisch sterker Twente nog steeds haalbaar/wenselijk is en te onderzoeken welke rol dit vraagt van Rijk, provincies en gemeenten. Verder hebben Provinciale Staten en de gemeenteraad de commissie gevraagd een beoordeling te geven over de gekozen governance structuur en de gewenste rol van de provincie met het oog op het bevorderen van de werkgelegenheid.

Met het aanvaarden van de opdracht is op 14 augustus, bij monde van onze voorzitter Bernard Wientjes, onze scope nader bepaald. Uitgangspunt was: er komt geen commerciële luchtvaart. Verder heeft de commissie aangegeven dat er (potentiële) kracht bij de bedrijven en kennisinstellingen aanwezig is, die in combinatie met elkaar benut zou moeten worden. Deze uitgangspunten zijn door Provinciale Staten en gemeenteraad bevestigd via de klankbordgroep en het Presidium van PS en van de gemeenteraad.

Naast de reguliere vergaderingen met elkaar, de commissie heeft 4 keer vergaderd, is een groot aantal gesprekken gevoerd. Een lijst met gesprekspartners is als bijlage bij dit rapport gevoegd. De commissie heeft, in wisselende samenstelling, in totaal 42 gesprekken gevoerd, met maar liefst 129 gesprekspartners. Variërend van gemeenten, instellingen en organisaties tot individuele burgers. Een onderdeel van al die gesprekken was de inloopavond op 2 oktober 2014 waarvoor via de website en een advertentie in de regionale krant een brede, algemene oproep is gedaan. De commissie heeft op die avond met 8 personen gesproken. Zij hebben op enthousiaste wijze hun plannen ingebracht. De commissie heeft 75 ideeën ontvangen met suggesties voor invulling van het terrein van de voormalige luchthaven Twente.

Daarnaast heeft de commissie, via haar voorzitter, gedurende het traject meerdere malen contact gehad met het ministerie van Economische Zaken. Ook de Duitse partners zijn in beeld geweest: de burgemeester van Bad Bentheim en de vicepresident van de Regionalrat in Münster. Bovendien hebben de individuele commissieleden tijdens diverse gelegenheden met verschillende personen gesproken over de werkzaamheden van de commissie. Het is verheugend dat de commissie constateert dat door de inbreng en openheid van de gesprekken er een beweging in gang is gezet.

Het valt de commissie op dat iedereen die is uitgenodigd voor een gesprek zonder meer zijn/haar/hun medewerking heeft/hebben verleend. En daarvoor is de commissie alle deelnemers aan de gesprekken zeer erkentelijk. Mede dankzij hen heeft de commissie haar advies geschreven. De gesprekken zijn zonder uitzondering zeer positief en constructief verlopen. En de commissie stelt ook vast dat de signalen die in de gesprekken werden afgegeven, niet tegenstrijdig waren, maar veelal in dezelfde richting gingen.

Website: www.overijssel.nl/wijzen

Bronnen

Voor de totstandkoming van het rapport zijn vele bronnen geraadpleegd, gesprekken gevoerd en is geput uit adviezen en notities, soms vertrouwelijk, meestal openbaar. De commissie dankt iedereen voor het meewerken, meedenken en meehelpen. Ons streven is niet om uitputtend te zijn, daarom schetsen wij enkele bronnen die in het kader van 'aansluiting' relevant zijn gebleken.

Literatuur, rapporten en instanties

- Rapport van de evaluatiecommissie Gebiedsontwikkeling Luchthaven Twente e.o., olv prof Noorderhaven. (PS/2014/185)
- Besluit PS 23 april 2014 over eindrapportage evaluatieonderzoek gebiedsontwikkeling Luchthaven Twente (PS/2014/185)
- Initiatiefvoorstel instellen commissie van wijzen (PS/2014/585)
- Besluit instellen commissie van wijzen, PS, 14-07-2014, (PS/2014/585)
- Brief SER Overijssel aan PS inzake gebiedsontwikkeling luchthaven Twente 19-06-2014, (PS/2014/564)
- De nieuwe Europese richtlijnen voor staatssteun aan luchthavens.
- Rapport "Versterken economische kracht Twente". Versnellen en handelen", commissie Draijer, 10 juni 2014.
- Competitive Alternatives (Benchmark onderzoek naar vestigingsklimaat in Twente), KPMG, 2014.
- Noordelijk Plangebied Gebiedsontwikkeling Luchthaven Twente e.o, ADT, 5 juni 2014, (PS/2014/540)
- A manufacturing Industry Vision 2025, European Commission (Joint Research Centre) Foresight study, oktober 2013.
- Slimme specialisatiestrategie Oost-Nederland, september 2013.
- Twente Index 2013

Luchthaven

Luchthaven Twente: www.adttwente.nl en <http://www.adttwente.nl/gebied/> en alle ingediende ideeën en plannen voor het luchthaventerrein

Globalisering en urbanisatie

- Planbureau Leefomgeving - pbl.nl
- <http://www.pbl.nl/dossiers/verstedelijking>
- CPB - cpb.nl
- www.cpb.nl/publicatie/macro-economische-verkenning-2014
- Grenzeloos Groeien - VNO-NCW
- <http://www.vno-ncw.nl/SiteCollectionDocuments/Brochures/Grenzeloos%20groeien.pdf>

Industriebeleid en -ontwikkeling

- Ministerie van Economische Zaken
- <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ondernemersklimaat-en-innovatie/investeren-in-topsectoren>
- Topsectorenbeleid
- www.topsectoren.nl
- Smart Industry
- <http://www.smartindustry.nl>
- Slimme Specialisatiestrategie Oost-Nederland
- <http://www.gelderland.nl/4/Home/Slimme-specialisatiestrategie-Oost-Nederland.html>
- Horizon 2020
- <http://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en>
- Advanced Manufacturing
- http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/policy/amt/index_en.htm

Twente

- GO/EFRO
- <http://www.go-oostnederland.eu>
- Provincie Overijssel
- <http://www.overijssel.nl/overijssel/cijfers-kaarten/>
- Visitatie Draijer
- <http://www.regiotwente.nl/algemene-informatie/persberichten/767-commissie-geloof-in-kansen-regio>
- Twente Werkt!
- rapportage door Twente Board beschikbaar gesteld
- Kennispark Twente
- <http://www.kennispark.nl>

**Lijst van gesprekspartners Commissie van Wijzen
(alfabetische volgorde):**

Area Development Twente

Leo van der Ree
Meitje de Groot
Wout Vochteloo

Belangenorganisaties

Jan Bult (dorpsraad Lonneker)
Jacqueline van Brakel (Hart van Twente)
Bert Bredschneijder (Hart van Twente)
Ab Bos (Hart van Twente)
Geert Jan Takkenkamp (stichting Lonnekerberg)
Maarten Witteveen (stichting Lonnekerberg)
Sarin Inckel (stichting Lonnekerberg)
Nol Graas (Vereniging Omwonenden Luchthaven Twente)

Duitse bestuurders

Volker Pannen (burgemeester Bad Bentheim)
Dorothee Feller (vicepresident Regionalrat Münster)
Ralf Weidman (Regionalrat Münster)

Gedeputeerde Staten Overijssel

Ank Bijleveld-Schouten
Theo Rietkerk
Hester Maij
Gerrit Jan Kok

Gedeputeerde Staten Gelderland

Annemiek Traag

Gemeenten

Jon Hermans (Almelo)
Claudio Bruggink (Almelo)
Anneke Raven (Hellendoorn)
Bert Oudendijk (Twenterand)
Henk Robben (Wierden)
Roland Cornelissen (Rijssen-Holten)
Ellen Nauta (Hof van Twente)
Sander Schelberg (Hengelo)
Jan Bron (Hengelo)
Peter den Oudsten (Enschede)
Patrick Welman (Enschede)
Jeroen Hateboer (Enschede)
Erdo Smit (Enschede)
Manouska Molema (Oldenzaal)

Huidige gebruikers

Paul Schepers (Twentse Zweefvliegclub, TVZ),
dhr. Brouwers (Vliegclub Twente, VCT),
Lex Brouwer (Nederlandse academie Verkeersvliegers, NAV),
Wilma Winkelhorst (Twentse Radiomodelvliegclub, TRMC),
Eric Schumacher (Twentse Radiomodelvliegclub, TRMC)
Jan van Eck (De Fabrique)
Maya de Best, (Koninklijke Nederlandse Vereniging voor Luchtvaart)
John van Asperen (Vliegclub Twente)
Marc Rademaker (Aircraft Owners & Pilots Association)
Joop Keereweer (Vereniging Vrienden Enschede Airport Twente)
Jordi Rietman (Doorstart Luchthaven Twente)

Industriële/Technische Kring Twente

Jaap Spooenbergh (IKT)
Arjan van Liere (IKT)
Jaap Beernink (TKT)

Kennisinstellingen

Dave Blank (UT)
Kees van Ast (UT)
Fred van Houten (UT)
Ed Brinksma (UT)
Victor van der Chijs (UT)
Miriam Luizink (UT)
Wim Boomkamp (Saxion)
John van der Vegt (ROC)
Kees Eijkel (Kennispark Twente)
Harald Heerink (ThermoPlastic Research Centre)
Marius Prins (PPM Oost NV)

Klankbordgroep:

Gemeente Enschede:

Jasper Kerkwijk (D66)
Maxim van Luttkhuizen (SP)
Jelle Kort (GroenLinks)
Laurens van der Velde (PvdA)
Ayfer Koc (CDA)
Anneke Broekman (VVD)

Provinciale Staten:

Aart Karssen (D66)
Martin Reesink (CDA)
Herman Pieper (VVD)
Jan Westert (CU)
Daphne Dertien (GroenLinks)
Tijs de Bree (PvdA)

Luchtvaartgerelateerde bedrijven

Gert Jan Woudstra (Special Air services)
Philippe Bodson (ASL Group)
Wilco van Hoorn (AeroNextLife)
Koen Stout (AeroNextLife)
Frederik Chattel (AeroNextLife)

Natuurorganisaties

Jos Bisschops (Natuurmonumenten)
Menno Hüge (Natuurmonumenten)
Henk Hengeveld (Landschap Overijssel)
Jacob van Olst (Landschap Overijssel)
Stefan Kuks (dijkgraaf Waterschap Vechtstromen)

Omwonenden/belangstellenden

Elly Steinmetz
Mendel Robbers
Nico Dingemans
Harry Snijder
Gerard Bredenhoff
Erik Put
Theo Korstanje
Ab Bos
Marijke van Hees
René Vossebeld

Ondernemers

Gerben Edellijn (Thales)
Martin Evers (Bons en Evers)
Herman Hazewinkel
Peter de Jong (Akzo Nobel Industrial Chemicals)
Alexander van der Lof (TKH Group)
Stan Oude Mulders (Norma Groep)
Bert Nijboer (Reggefiber)
Jan Potdijk (For Farmers)
Huub Rakhorst (URENCO)
Jan Smit (Power-Packer Europa)
Hein Trebbe (Trebbe Groep)
Dick Veltmann (KienhuisHoving)
Reinier van der Wal (Eaton Industries)
Henk Bolk (Bolk)
André Pluimers (Bolk)
Dennis Schipper (Demcon)
Martin Leushuis (VMO/MKB)
Robin de Groot (De Groot Vastgoed)
Theo de Bruijn, Harry Abels (IAA)

Plaatselijke natuurorganisaties

George van der Velde (Twentse werkgroep Natuurbehoud)
W. Arends, Dick Feil
Hanneke van Dorp (IVN afdeling Enschede)
Hans Wallinga (stichting Lonnekerland),
Elsberth Dirkzwager-Menko (Natuur- en milieuraad Enschede)

Rekenkamer Oost-Nederland

Michael Mekeel
Rob de Greef (KoksDeVoogd)
Laura Huntjens (KoxDeVoogd)

TroNed

Tijs van Lieshout (TroNed Safety Center)
Jan Terhalle (TroNed Safety Center)
Albert Gieling (Brandweer Twente)
Frederik Jansen (Twente Safe & Security)

VNO/NCW

Hans Kroeze (VNO NCW)

Ideeën en suggesties

De commissie heeft 75 ideeën ontvangen met suggesties voor invulling van het terrein van de voormalige luchthaven Twente.

Ingekomen stukken

Op de website van de commissie is de lijst met ingekomen stukken te vinden.

Lijst gesprekspartners

De commissie heeft in de adviesperiode 42 gesprekken met 129 gesprekspartners gevoerd (zie lijst). Naast deze gesprekspartners hebben individuele leden van de commissie tijdens diverse gelegenheden met verschillende personen gesproken over de werkzaamheden van de commissie.

Website met informatie

Via de link op www.raad053.nl en via www.overijssel.nl is de commissie-website te vinden met informatie, ingekomen stukken en het rapport: www.overijssel.nl/wijzen

Realisatie

Beelden: BVR Adviseurs - www.bvr.nl
met dank aan diverse beeldbanken van onder meer
ADT, TenCate, Universiteit Twente, Saxion e.v.a.

Communicatie advies & ondersteuning:
Albers De Vries communicatie - www.advc.nl

Contactgegevens

**Postadres Commissie van Wijzen
Provincie Overijssel
Postbus 10078
8000 GB Zwolle
www.overijssel.nl/wijzen
www.raad053.nl**

Het is 2025. Een toekomstbeeld.

Vanuit heel de wereld kijkt men naar 'Technology Base Twente' als verzamelpplaats van 'demonstrators' van slimme materialen en systemen. Architectuurliefhebbers genieten van de bijzondere en iconische gebouwen die het symbool zijn voor duurzaamheid en de ontwikkeling van innovatieve materialen.

Zo stond Technology Base Twente al aan de wieg van nieuwe materialen die energie opwekken en transformeren, zoals zonnecollectoren op technisch textiel. Hierdoor is een groot nieuw bedrijf ontstaan dat licht bracht in de woestijn met tentdoek. Deze baanbrekende innovatie ontstond eigenlijk bij toeval toen een brandbestendig licht materiaal ontwikkeld werd voor drones. Het begon bij een bedrijf, dat bezig was een systeem te ontwikkelen waardoor hulpverleners met drones branden kunnen blussen, en aanklopte bij 'Twente Technology Pilot Plant'.

Het terrein bruis van de ontwikkelingen. Een autofabrikant voert testen om de 'zwevende auto' de lucht in te krijgen. En natuurliefhebbers uit heel de wereld vliegen hun paarden in om te genieten van het bijzondere coulisselandschap en de bruisende paardensector, terwijl het Global-CTO-open wordt gespeeld op een nabijgelegen golfbaan.

Wat ooit begon om de Twentse innovatie en nijverheid aan te jagen is geworden tot een icoon dat alle trendwatchers aanhalen als voorbeeld voor perfecte transformatie 'better than Silicon Valley, real quality of life'. Dat hebben 'we' als slimme Tukkers toch mooi gedaan denkt iedereen, want ondanks de groeiende welvaart is de bescheidenheid gebleven.

De weg naar 2025

Technology Base Twente is de logische verbinding tussen de industrie en kennisinstellingen doordat alle lagen vertegenwoordigd zijn in unieke samenwerkingsprojecten: van bedenken tot produceren.

Hiermee is Technology Base Twente een soort gezamenlijke 'advanced materials en manufacturing' ontwikkelingslocatie ondersteunend aan bijvoorbeeld Kennispark Twente (de focus op ondernemerschap en wetenschap), The Factory of the Future van TenCate in Nijverdal (gericht op smart-systems productie) en High Tech Systems Park van Thales (gericht op systemen).

Technology Base Twente is het gezamenlijke 'speelsterrein' met 'experimenteerruimte' en 'internationale verbindingen'; de functie is het middengebied tussen ontwikkeling en productie waar cross-overs ontstaan en nieuwe producten worden bedacht, getest en gedemonstreerd.

